

Андрій ПАШУК (Львів)

УКРАЇНСЬКА МОВА – ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Історія українського народу – це історія втрати української державності та боротьби за державну незалежність. Цей історичний процес був насичений жорстоким нищенням України впродовж сотень років: усі загарбники, які ділили між собою й землю, намагалися у кращому випадку асимілювати та колонізувати українців – румунізувати, мадяризувати, змосковщити через ліквідацію української мови, культури, народних традицій. Найжорстокішою була московська денационалізація України, бо здійснювалася методами духовного й фізичного нищення народу та його патріотичних інтелектуальних представників, застосовуючи правдиво московський засіб “кнута и пряника”.

Загарбники дуже добре розуміли, що найбільша сила, яка зберігає та зміцнює національну ідентичність та духовну визначеність українського народу, – це *мова*. Отож, завдання й полягало в тому, щоб позбавити народ його рідної та нав’язати йому мову чужинця-загарбника, прив’язати зденационалізований народ до мови та культури панівного поневолювача. Цей страшний і трагічний шлях мовного геноциду й пройшов український народ у московській займанщині, як і в інших під’яремних займанщинах. Цим способом Москва намагалась асимілювати українців як природно-етнічну спільноту, знищити їх історичну пам’ять та національну свідомість. Московські великодержавні асимілятори використовували всі засоби гноблення, переслідування та заборон, щоб перетворити український народ в етнічну біомасу, придатну для ліплення “малоруской части великого русского народа”.

Московські ліквідатори добре розуміли живильну силу української мови як чинника збереження народу, формування нації. Отож і виникає запитання: а що таке мова загалом, а українського народу зокрема? Насамперед необхідно зазначити, що мова українського народу – українська мова – це *природно-генетичний екзистенціал українського етносу* в різних його історичних виявах, це суспільний феномен українського менталітету

Отже, власне в контексті захисту української, І. Франко висловив надзвичайно важливу думку про мову як явище загалом, що сприяє поглибленому розумінню природно-генетичної суті української мови і протистоїть мовним фальшивкам московських шовіністів, які мову трактують як щось привносне в життя того чи того народу, а головно через таке “розуміння” штучно нав’язують українському народові московську мову. Попри те, що цей народ споконвіку має свою природну *українську*.

Отже, І. Франко, як захисник української, бачив у феномені мови загалом велику тайну людського існування – морального, психологічного та духовного, що органічно пов’язується із сутністю національного ества народу. “Як се пояснити –

запитує І. Франко. На мою думку, тут лежить глибокий психологічний проблем, якого коріння сягає малодосліджених доси тайників – зв'язку людської психіки з тими ніби то конвенціональними, а проте так дивно органічними системами звуків, що називаємо рідною мовою. Здається, що таке рідна мова? Чим вона ліпша для мене від усякої іншої і що мені вадить при нагоді замінити її на всяку іншу? Практик, утилітарист, не задумуючись ані хвилини, скаже: пусте питання! Мова – спосіб комунікації людей з людьми, і маючи до вибору я беру ту, яка дає мені можливість комунікуватися з більшим числом людей. А тим часом якась таємна сила в людській природі каже: *“Pardon, ти не маєш вибору; в якій мові народився і виховався, тої без окалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою. І чим вища, тонша, субтельніша організація чоловіка, тим тяжче дається і страшніше карається йому така переміна”*¹.

Звісно, немає сумніву в тому, що мова – “спосіб комунікацій людей з людьми”, і чим більше людина знає мов, тим більше має можливостей для всебічного спілкування, а головню для досягнення здобутків світової культури та науки. Але мову зводити лише до функцій мовлення, комунікацій, спілкування означає не розуміти *це чогось іншого*, що містить у собі мова, пов'язана з генезою людини – *самої її суті та природи*. І. Франко чітко відзначає, що це “щось інше” – це моральна, психологічна, художньо-естетична, духовна, етногенетична сутність мови, пов'язана з генезою і людини, і народу загалом.

Адже, українська мова – це не якесь штучне утворення, подібно як московська, що утворилася на ґрунті церковнослов'янської, створеної Кирилом і Методієм на основі болгарської та інших південно-слов'янських мов для релігійного вжитку слов'янських народів. Церковнослов'янська мова разом із християнством осіли на півночі – на Заліссі, в Ростовсько-Суздальськiм князівстві, а згодом – у Московському царстві як панівна, офіційна мова московитів. Загалом, церковнослов'янську в Київській державі використовували насамперед у релігійному вжитку і вона не могла витіснити русько-українську як народну. Згодом церковні книги були перекладені народною українською мовою, яку почали вживати і в церковно-релігійній практиці.

Цю ж природну мову українського народу московські великодержавники намагалися і намагаються знищити, щоб ліквідувати український народ як національну спільноту за допомогою нав'язування йому московської. Все перебування українського народу в Московській займанщині було втиснуте у Прокрустове ложе імперської доктрини “єдиной и неделимой”, основаної на трьох китах “самодержавия, православия и народности”, які залишалися сутнісними підвалинами московської імперії на всі часи аж до сьогодні. “Ми, українці, – писав І. Франко, – бачили досі мільйони прикладів, як знущався над живими людьми й націями абсолютизм, узброєний трьома доктринами: православіє, самодержавіє й обрусеніє. Сі доктрини ввійшли занадто глибоко в тіло і кров російської суспільности”². А тому марно надіятися на те, щоб вони й основана на них політика русифікації могли змінитися, бо не можна “надіятися

¹ Франко І. Двоязычність та дволичність // Літ.-наук. вістник . – Львів, 1905. Т. 30. – Кн. 6. – С.233.

² Франко І. Одвертий лист до галицької молодіжці // Франко І. Зібр. тв.: У 50 томах. – Київ: Наук. думка, 1986 . – Т. 45. – С. 402–403.

наглої і основної зміни в самім режимі”³. Імперська доктрина генетично лежить в основі самодержавного режиму Московії і в цьому дусі виховані усі маси – темні й освічені – московського суспільства. “Їх систематично плекала і підготовлювала вся дотеперішня чиновницько-автократична школа, привчаючи суспільність ігнорувати все органічно виросле, своєрідне, партикулярне й індивідуальне, погорджувати ним як дрібним і ретроградним або ломити його як незгідне з одноцільним характером Росії (безцільне і безглузде топтання України, Польщі, Литви, Фінляндії і т. д.)”⁴. Це фатально й трагічно позначилося на національній свідомості українців. “Не тому лише, що українське слово було сковане і закнебьоване, а головню тому, що велика часть світлих українців, вихована в тих самих ідеях автократичного доктринерства, й сама ігнорувала свій український партикуляризм, у душі стидалася його, в душі признавала себе *gente Ukraini, natione Russi*, в душі й явно дорожила й дорожить фантомом “великої, неподільної Росії”⁵.

Московські великодержавники, шовіністи та русифікатори гвалтували українську мову, але ще страшнішим чинником російщення було ігнорування своєї рідної мови самими українцями – малоросами, прислужниками московського імперіалізму.

У цьому контексті на увагу заслуговує українофобський циркуляр міністра внутрішніх справ П. А. Валуєва Київському, Московському, Петербурзькому цензурним комітетам від 18 січня 1863 р. У цьому документі мовиться про застосування грубої цензури з метою заборони книг українською мовою, а, по суті, – української мови. Як зазначає сам Валуєв, його спонукали видати цей циркуляр “спору в нашей печати о возможности существования самостоятельной малороссийской литературы. Поводом к этим спорам служили произведения некоторых писателей, отличавшихся более или менее замечательным талантом или своею оригинальностью. В последнее время вопрос о малороссийской литературе получил иной характер вследствие обстоятельств чисто политических, не имеющих никакого отношения к интересам собственно литературным. Прежние произведения на малороссийском языке имели в виду лишь образованные классы Южной России, ныне же приверженцы малороссийской народности обратили свои виды на массу непросвещенную, и те из них, которые стремятся к осуществлению своих политических замыслов, принялись, под предлогом распространения грамотности и просвещения, за издание книг для первоначального чтения, букварей, грамматик, географий и т. п. В числе подобных деятелей находилось множество лиц, о преступных действиях которых производилось следственное дело в особой комиссии”⁶.

П. А. Валуєв наголошує “печати о возможности существования самостоятельной малороссийской литературы”, що свідчить про існування української мови, проти якої були мобілізовані усі українофоби. До цього часу “произведения на малороссийском языке имели в виду лишь образованные классы Южной России”, і якщо це було поки що більш-менш терпимо, то тепер малороси звернули увагу “на массу непросвещенную”, що дуже небезпечно, бо збуджує простий люд. А

³ Франко І. Одвертий лист до галицької молодіжи... – С. 403

⁴ Там само.

⁵ Там само. – С. 403–404

⁶ Циркуляр министерства внутренних дел П.А.Валуева // <http://www.ukrhistory.narod.ru/texts/miller/htm>.

до цього Валуєв додає ще й те, що “В С.-Петербурге даже [от вже хохли прокляті! – А. П.] собираются пожертвования для издания дешевых книг на южнорусском наречии”⁷. Всі ці намагання малоросів, на думку Валуєва, суперечать тому, що “обучение во всех без изъятия училищах производится на общерусском языке и употребление в училищах малороссийского языка нигде не допущено”⁸. Ось тут повністю виявляється лицемірство московських українофобів: спочатку заборонили українську мову в навчальних закладах, нахабно нав’язали “русский язык”, а після заявляють, що “цілком ясно і зрозуміло” “южно-русское наречие тут не вживається і є чужим, а природний “русский язык”. Це “логіка” окупанта і обрусителя.

Але сподвижниками Валуєва в його українофобській діяльності були ті малороси, які втратили свій рід, мову, національну гідність. Валуєв у циркулярі й покликається на них: “...самый вопрос о пользе и возможности употребления в школах этого наречия не только не решен, но даже возбуждение этого вопроса принято большинством малороссиян с негодованием, часто высказывающимся в печати”⁹. Самі ж то малороси незадоволені підняттям питання про українську мову, бо для них така мова вже не існує. “Они весьма основательно доказывают, что никакого особенного малороссийского языка **не было, нет и быть не может** [виділення наше – А. П.] и что наречие их, употребляемое простонародием, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши”¹⁰.

Валуєв покликається на малоросів, які висунули українофобську тезу: української мови не було, нема і бути не може, а також пустив в обіг відому фальшивку, що українська мова – московська, тільки зіпсута польським впливом. Московські русифікатори разом із малоросійськими ландскнехтами оголосили українську мову витвором польських та німецьких впливів, замовчавши той історичний факт, що московська мова – це церковнослов’янська, яку створили Кирило та Методій на ґрунті болгарської та інших південнослов’янських мов для церковного вжитку слов’ян. І ось цю штучну мову Валуєв і московські русифікатори всупереч реальній природно-українській нав’язують українському народові з метою його змосковщення. У поняттях Валуєва та московських денационалізаторів “общерусский язык так же понятен для малороссов, как и для великороссиян, и даже гораздо понятнее, чем теперь сочиняемый для них некоторыми малороссами, и в особенности поляками, так называемый украинский язык”¹¹. У шовіністичній голові Валуєва осіло таке невігластво, за яким українську мову творили поляки та німці, не розуміючи того, що українцям поляки нав’язували б польську, а німці – німецьку, так як це роблять московські шовіністи, нав’язуючи московську. Валуєв не вгамовується і в шовіністичному запалі покликається на своїх малоросійських прислужників, які відкидають українську мову та ще й звинувачують її захисників у сепаратизмі. Валуєв пише: “Лиц того кружка, который усиливается доказывать противное, большинство самих малороссов упрекает в сепаратистских замыслах, враждебных к России и гибельных для Малороссии”¹². Не дозволялось навіть

⁷ Циркуляр министерства внутренних дел П.А.Валуева...

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

“перевода на малороссийский язык Нового Завета.” Елементарний захист української мови Валуєв уважає “враждебным” для Московії, а головно “гибельным” для України. Ось так виглядає “опікун Малороссии” і “великорусский патриот”.

Але це ще не все. Валуєв пов’язує сепаратизм українців із політичними задумами поляків, надаючи справі захисту української мови політичного забарвлення. Без політики в Московії ніщо не може відбуватися.

“Явление это тем более прискорбно и заслуживает внимания, что оно совпадает с политическими замыслами поляков, и едва ли не им обязано своим происхождением, судя по рукописям, поступавшим в цензуру, и по тому, что большая часть малороссийских сочинений действительно поступает от поляков”¹³.

Ось тому циркуляром “к печати дозволялись только такие произведения на этом языке, которые принадлежат к области изящной литературы; пропуск же книг на малороссийском языке как духовного содержания, так учебных и вообще назначаемых для первоначального чтения народа, приостановить”¹⁴. Отже, в самій основі викорінюється українська мова, оскільки циркуляр позбавляє її для народної маси. Звичайно, імператор схвалив циркуляр.

І нарешті тепер царський (Емський) указ 1876 р. повністю заборонив друк і використання книг українською мовою. Ось так Москва нищила українську мову, українську культуру, українство загалом, створюючи цей малоросійський елемент без української національної пам’яті та свідомості, ось таких собі безбатченків, “грязь Москвы”¹⁵.

Московський імперіалізм не обмежився російщенням Великої України, він запустив кігті двоголового орла і в Галицький край, і навіть в інші слов’янські народи, що були в межах Австро-Угорщини (Словаччина, Чехія, Сербія тощо). Цю місію виконував московський професор Ніколай Погодін, спеціально уповноважений для цього царським урядом, щоб у слов’янських народів витворити москвофільські осередки. Вони мали стати своєрідними “п’ятими колонами” “будущего всеславянского единения” під егідою Москви. Для обману запускали гасла: “всемирные идеи”, “славянских начал”, “всероссийских идеалов”. У Галичині вдалося утворити своєрідне явище – товариство москвофілів імені

¹³ Циркуляр министерства внутренних дел П.А.Валуева...

¹⁴ Там само.

¹⁵ І ви, шановний Читачу, думаєте собі у Львові, Києві чи Харкові, що ця “московська воша” (С. Петлюра), напившись “братньої крові”, почла сьогодні в Бозі? Далєбі! У сучасній, нібито цивілізованій Москві існує “Православный (sic!) центр имперских (sic!) политических исследований”, керівниками якого є московські шовіністи Міхаїл Борисовіч Смолін та Володимир Васильєвіч Ковальов (останній – чи не з наших “землячків”). Так ось, ця інституція перевидала сьогодні в розкішному вигляді найогидніший антиукраїнський пашквіль “незабвенного” С. Н. Щеголева під заголовком “История “украинского сепаратизма” (Москва, 2004), де слово *українець* пишеться лише в лапках (оригінал мав назву “Украинское движение как современный этап южнорусского сепаратизма”, Київ, 1912). Мало того, оцей Смолін дописав свого пріснопам’ятного попередника, доповнивши антиукраїнську писанину завершальним розділом “История “украинского” (sic!) сепаратизма после 1912 года и до середины XX столетия”. Ця модерна чорносотенна компанія пустила також у світ аналогічні пашквілі Міхаїла Мельнікова “Национальная империя”, А. С. Буділовіча “Украинская болезнь” русской нации” (дуже сумніваюся, що така нація взагалі існує!) та інше аналогічне читиво. Впевнений, що за спиною цих, очевидно, кагебістських (чи то пак – феєсбешних) кадрів, виглядають довгі заячі вуха кремлівських керівників. Певно, московський шовініст не хоче знати ні історії, ні сучасних реалій!

Качковського, куди увійшла й деяка частина галицького духовенства в середині XIX ст. Основна вигадка москвофілів – ідея “єдинства Галицької Русі с Русью по Камчатку” та засвоєння російської мови як основи єдності з Московією. І. Франко, який добре знав москвофільство та його московське підґрунтя, зазначає, що в них одне “є тверде і тривке, се їх погорда до “сепаратизму”, т. є. до українського слова, до нашої літератури, до цілого нашого відродження, погорда, що доходить до захвалювання російської цензури над українським словом, до явного або тайного денунціювання українських писателів і діячів перед російськими властями, до сповнювання шпійонської служби в найпідлішій значінню сего слова, до цинічних насміхів і калюмнацій”¹⁶.

Увесь трагізм галицького москвофільства полягав у його відірваності від рідного ґрунту, рідного народу, рідної мови та культури, традицій та звичаїв і штучному нав’язуванні московської мови та всього іншого, що було для українців чужим, далеким і незрозумілим. І. Франко наголошує, що на цьому ґрунті в москвофілів утворилась внутрішня роздвоєність, яка переросла у “дволичність і дводушність”.

“Дволичність у тому, що ці люди, відхрещуючися всіма силами від належності до української національності та заперечуючи навіть її існування, самі “власною фігурою давали доказ, що не належать до тої другої – “руської” національності, якої членами величали себе”.

Заплутавшись у духовій культурі, замішаній на московському шовінізмі та високо державній ідеології московського імперіалізму, галицькі москвофіли були приречені на “дволичність і двоєдушність”, і цим – на упадок.

А скільки цієї “двоязычності та дволичності”, українофобства, московського шовінізму та русифікаторських маніпуляцій є на відкритому озброєнні московської “п’ятої колони” в сучасній Україні. До цього треба додати ще фікцію “русского мира” – сучасного ідеологічного вияву “единой и неделимой”, з якого з неймовірною надією “русского спасення” об’явилися московські русифікатори в Україні, забуваючи ту просту істину, що українці мають власний український світ, а в “русском мире” вони вже були 350 років, а тому не хочуть перейматися новим хитромудрим дурисвітством. Московити втратили почуття реальності й потонули в імперську ностальгію, досі не можуть зрозуміти – на нашій Землі немає вічних історій, а московська імперія, досягнувши апогею за часів Сталіна, більше не відновиться. А тому розрахунки, чи долучатися до “реанімованої” московської імперії Україні, без якої вона неможлива, – марні та утопічні. Треба не забувати того, що попри московську “п’яту колону”, українофобство, всякі шовіністичні елементи, які розкрадають зсередини українське суспільство і тягнуть Україну в московське ярмо, Україна вистойть, збереже свою державну самостійність, незважаючи на підступний тиск московських імперіалістів, засліпленість Заходу, окремі представники якого уклінно вислугуються, ба навіть плазують, перед Москвою.

У поемі “Великі роковини” І. Франко розкриває історичну правду руїни Трої-України, нищення морально-психологічного, духовно-національного життя українського народу, який гине в яремному підданстві в Московії, втратив свою

¹⁶ Франко І. Реалісти чи кар’єристи? // Житє і Слово. – Львів, 1896. – Кн. 2. – С. 86.

історичну пам'ять, національну гордість, свою гідність, обезсилений дивитися, як гине Троя – Україна:

*Вона горить! Та Троя-Україна
Палає, гине, з серця точить кров.
Здаєть ся, вже остання їй година,
Здаєть ся, хитрий ворог поборов
Усе! Здаєть ся, вся лягла дружина,
Всі мури впали, навіть той покров
Останій, що ним укривають трупи,
І той загарбали хижацькі купи!¹⁷*

Найстрашніше те, що загарбник нищить душу народу, нищівний вогонь хижак впоює вже в людські душі, вбиваючи в них все людяне, притаманне українському народові:

*Пройшов пожеар, сумує попелище!
Ми хробачливі в самому ядрі,
В душі погасло вічнеє вогнище
Живої віри! На страшнім кострі
Згоріла сила! Нижче, нижче, нижче
Схиляють ся колись так горді чола!
О, Мамо! Бідна Ти, бездітна й гола!
Ми всі такі! Що в иньших ганьби знак –
Се ми приймаємо, як хліб насущний!
У иньших ренегат – у нас добряк;
У иньших підлий – в нас старшим послушний;
У иньших скажуть просто, ясно так:
Безхарактерний, – в нас лиш: простодушний.
Не стало стиду в нас! Ми в супокою
Упідлимось, ще й горді підлотою!¹⁸*

А якщо оком глянути на ту рідну Україну, що колись, як рай цвіла, то виникає запитання, яка вона тепер перед Козаком-Невмиракою:

*Хто-то в ній тепер панує?
Хто-то в ній тепер живе?
Як говорить, як співає.
Покоління те нове!¹⁹*

І що ж об'являється в тій Україні, що побачив у своїй візії Козак- Невмирака:

*Боже, серце жах стискає:
Адже ж, певно, нині в ній
Вже ніхто не зна, не тямить
Нашу мову і пісні!
Десь Калмики та Кіргізи*

¹⁷ Франко І. Великі Роковини. Прольог, говорений перед ювілейною виставою “Наталки Полтавки” в пам'ять столітніх відродин української народности // Франко І. З вершин і низин. Збірник поетичних творів 1873–1893. У додатку “Зівяле листе” й “Великі Роковини”. – Київ; Ляйпціг; Коломия; Winnipeg Man., [б.р. вид.]. – С. 695.

¹⁸ Там само. – С. 696.

¹⁹ Там само. – С. 698.

*Топчуть степ, де ми лягли;
Чудь, Мордва, Чухна та Фіни
Наші села заняли,
Боже, по що з вікового
Сну мені велів ти встать?
Чи щоби з розбитим серцем
Я в могилу ляг назад?²⁰*

Хто ж панує на Україні? Чужинці, завойовники, нищителі української мови, культури і українства загалом!

Як зазначає Іван Франко, Московія своєю жорстокістю все ж таки ще не змогла в корені знищити українську мову й українську культуру, а навіть можемо сказати, що не змогла й колись, й пізніше, хоч все робить для того, щоб у сучасній Україні за допомогою своєї агентури та “п’ятої колони” утвердити московську мову як “офіційну”, тобто державну, та й перетворити Україну щонайменше у московського васала. На свою велику радість Козак-Невмирака почув проблиски української мови та української пісні в пісні “Ой гук, мати, гук”:

*Боже, наше рідне слово!
Наша пісня ще живе!
І про нас ще пам’ятає
Покоління те нове!
Ще співає про козацтво,
Про його кривавий бій!
Ах, значить, ще не в могилі
Той народ коханий, мій!²¹*

Отож, І. Франко вселяє в український народ могутню віру в його визвольну боротьбу. Він резюмує:

*Довго нас недоля жерла,
Досі нас наруга жре;
Та ми крикнім: “Ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмере!”²²*

Повторімо ж за нашим Мойсеєм – не вмерла ні колись, не вмере сьогодні, ані повсякчас!

²⁰ Франко І. Великі Роковини...

²¹ Там само. – С. 699.

²² Там само. – С. 702.